

گزارش بازدید از مجموعه تاریخی توریستی عباس آباد بهشهر

انجمن علمی آبخیزداری ایران با حضور و همراهی ریاست محترم انجمن، جناب آقای دکتر سید حمیدرضا صادقی و جناب آقایان دکتر حسین سعادت و مهندس فرهاد بهبودی و همچنین دانشجویان عضو فعال انجمن آبخیزداری ایران (از ۵ دانشگاه تربیت مدرس، تهران، گرگان، بیرجند و ساری) در تاریخ ۵ تا ۸ خرداد ماه ۱۳۹۴ اقدام به بازدید علمی از برخی از حوزه‌های آبخیز شمال کشور و همچنین آشنایی با دانشکده‌های منابع طبیعی شمال کشور نمود، که در طی این تور علمی-تفریحی، مجموعه تاریخی عباس آباد بهشهر استان مازندران، حوزه آبخیز زیارت استان گلستان و... مورد بازدید قرار گرفت.

در این بخش از گزارش مربوط به تور علمی-تفریحی انجمن آبخیزداری ایران، به بازدید از مجموعه تاریخی-توریستی عباس آباد بهشهر استان مازندران و آشنایی با وضعیت و شرایط منطقه پرداخته شده است. طی بازدیدی که در روز دوم تور مورخ ۶ خرداد ۱۳۹۴، از شهرستان بهشهر و برخی از مناطق و اماکن تاریخی-تفریحی آن شامل مجموعه تاریخی عباس آباد و دریاچه آن انجام پذیرفت، شرایط منطقه و تاریخچه بناهای تاریخی موجود در آن مورد بحث و بررسی قرار گرفت. در زیر توضیح مختصری از شهرستان بهشهر، پیشینه و تاریخچه آن و بخش‌های مختلف آن از جمله مجموعه تاریخی عباس آباد ارائه گردیده است.

بهشهر

بهشهر یکی از شهرهای استان مازندران است. نام بهشهر قبل از دوران صفویه خرگوران بوده و چون مادر پادشاه صفویه (شاه عباس کبیر) بهشهری بود پادشاه صفویه با مسافرت به بهشهر این شهر را پایتخت تابستانی خود ساخته و نام آن را به اشرف البلاد یعنی عروس شهرها تغییر داد و کاخ‌ها و عمارت‌هایی را در آن شهر بنا نهاد. مردم بهشهر به مازندرانی و فارسی گفتگو می‌کنند. انار شیرین، ترش، نارنگی، پرتقال، برنج دانه‌ای روغنی آفتابگردان و کلزای بهشهر معروف می‌باشد. پیشینه تاریخی و فرهنگ دیرینه بهشهر که میراث چندین هزار ساله ساکنین آن است، حرف‌های زیادی برای گفتن دارد ... تاریخی کهن که امروز تنها یادگار و جلوه معماری آن تعدادی بنا و مجموعه تاریخی بر جای مانده نظیر مجموعه باغ شاه، کاخ صفی آباد، بنای چشمه عمارت، مجموعه تاریخی عباس آباد و ... می‌باشند. از لحاظ جغرافیایی بهشهر در شرقی‌ترین منطقه استان مازندران با عرض جغرافیایی ۳۶ درجه و ۴۱ دقیقه و ۵۵ ثانیه شمالی و طول جغرافیایی ۵۵ درجه و ۳۲ دقیقه و ۳۰ ثانیه شرقی قرار دارد.

عباس آباد بهشهر

مجموعه تاریخی عباس آباد بهشهر به فاصله ۹ کیلومتری جنوب شرقی شهرستان بهشهر، بر فراز ارتفاعات البرز بعد از روستای علی تپه (التپه) و در دل جنگل انبوه واقع گردیده است. راه دسترسی به مجموعه مذکور از طریق جاده آسفالت‌های است که از جاده اصلی بهشهر-گرگان منشعب شده و بعد از عبور از روستای التپه به محوطه مذکور منتهی می‌گردد. شیب عمومی محوطه از سمت جنوب به سمت شمال است. این وضعیت و هم‌چنین وجود آب و چشم‌اندازهای زیبا عامل مهم شکل‌گیری معماری دوره صفویه در محوطه مذکور بوده است. باغ عباس آباد مجموعه‌ای است شامل سد عباس آباد، مخزن و دریاچه سد، گل باغ، کاخ، حمام، آسیاب آبی و دو برج آجری که در سال ۱۰۲۱ (ه.ق) به دستور شاه عباس اول به صورت پلکانی و مطابق در ۳ سطح احداث گردیده است.

سد و دریاچه عباس آباد

بنای سد از دوره صفویه در میان دره‌ای عمیق احداث گردیده است، ارتفاع بنای مذکور به صورت تقریبی ۲۰ متر می‌باشد که در پی، عرض آن به ۲۰ متر و در قسمت تاج عرض آن به ۱۰ متر و طول آن به ۷۰ متر می‌رسد. مصالح عمده سازه مذکور، سنگ، آجر و ملات ساروج است.

بنای چهار طاقی مرکز مخزن سد عباس آباد

بنای مذکور از هشت جرز به ابعاد تقریبی ۳×۴ متر در پیرامون و یک جرز مشبک در مرکز شکل گرفته است. بنای چهار طاقی مرکز مخزن سد عباس آباد دارای دو کاربرد می باشد، نخستین کاربرد بنای مذکور، کاربردی فنی است. بدین ترتیب که جرز مرکزی چهار طاقی به صورت مشبک احداث گردیده است. مهندسین سازنده سد به گونه ای آن را طراحی کرده اند که هرگاه احساس می گردید که مخزن سد، حداکثر آبیگری را انجام داده است و انرژی پتانسیل آب در حال فشار بر روی دیوار سد است، آب از دریچه خروجی سد تخلیه نگردد، زیرا در آن حالت تخلیه آب از دریچه، موجب تخریب بیش تر سد می گردیده است. ساخت تونل زیرزمینی در زمان صفویه و مرتبط کردن آن به جرز مرکزی چهارطاقی و همچنین خارج کردن تونل به فاصله ۱۵۰ متری پایین دست دیواره سد، که در زمان ازدیاد فشار آب، امکان باز کردن دهانه کانال سرپوشیده وجود داشته است، موجب می گردید که فشار آب از دیواره سد کاسته شده و به سمت مرکز، هدایت گردد. در نتیجه این عمل آب از طریق جرز مرکزی مکش و آن گاه از طریق کانال سرپوشیده به پایین دست سد تخلیه می شود. کاربرد دیگر بنای چهار طاقی، تفریحی بوده است.

برج آجری مجموعه عباس آباد

در محوطه تاریخی عباس آباد، دو برج آجری به قطر ۷ متر و به ارتفاع ۱۴ متر از دوران صفویه به یادگار مانده است. مصالح عمده سازه مذکور، ملاط ساروج و آجر به ابعاد ۲۶×۲۶×۵ سانتی متر می باشد. با توجه به ساختار دو بنای برج که بر روی محور آبرسانی قرار دارند، می توان گفت که برج ها عملکرد صرفاً نگهدارنده و با توجه به اختلاف ارتفاع محوطه گلپایه نسبت به باغ، دو برج در واقع برای جلوگیری از ضربات قوچی شکل سیالات، توسط مهندسین دوره صفویه مدنظر قرار گرفته اند. از دیگر مواردی که کاربری حفاظتی برج ها را نفی می کنند عبارتند از:

- ۱- پوشش جنگلی محوطه، دیدن مناطق دور دست از فراز برج را ناممکن می نماید.
- ۲- در محوطه، برج های مذکور تکرار نشده اند. در واقع می توان گفت که برج ها، سوپاپ اطمینان و یا به بیان دیگر به عنوان شتر گلوبی جهت فشارشکنی آب احداث گردیده اند.

گردآورندگان:

عطا صفری

دانشجوی دکتری علوم و مهندسی آبخیزداری، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری

زینب حزباوی

دانشجوی دکتری علوم و مهندسی آبخیزداری، دانشگاه تربیت مدرس